

Šperk, nebo bižuterie?

10.4.2018 Art + antiques str. 62 Design

Klára Peloušková Cestovní ruch

Výsledky sympozia, jež mělo za cíl pozvednout slávu a kvalitu československého autorského šperkařství, se staly podkladem výstavy Jablonec '68. Ta je výsledkem spolupráce jabloneckého Muzea skla a bižuterie a mnichovské Pinakothek der Moderne, následně ji bude možné vidět v Bröhan Museum v Berlíně a v Severočeském muzeu v Liberci.

Monumentální prostory Pinakothek der Moderne v Mnichově v sobě spojují stavební typ muzea umění jako klasického chrámu s centrální rotundou a modernistický ideál bílé kostky, která potvrdila přístup k uměleckému dílu jako k předmětu nezaujaté kontempace jako univerzálně vyhovující a žádoucí. Toto muzeum svou architekturou zřetelně navazuje na tradici rámování události setkání s uměním religiózní atmosférou, jež má podpořit schopnost prezentované tvorby vzbuzovat ušlechtilé myšlenky a pocity.

Když návštěvník v těchto dnech vystoupá po velkorysém schodišti až do nejvyššího patra středového prostoru, kam prosklenou střechou proniká měkké denní světlo, může si prohlédnout nevelkou výstavu věnovanou sympoziu Stříbrný šperk, které se v roce 1968 uskutečnilo v Jablonci nad Nisou, a to na pozadí mezinárodního trienále bižuterie Jablonec '68. Modernistický úzus zde byl přitom uplatněn i v instalaci exponátů, tedy šperků, jež v rámci sympozia vznikly a dnes jsou uloženy ve sbírkách jabloneckého Muzea skla a bižuterie. Adjustovány jsou v minimalistických černých stolech nebo zavěšeny do skleněných vitrín, a to s velkorysími rozestupy, připravené k pečlivému, detailnímu studiu.

Zručnost především

Uměleckořemeslná zručnost tehdejších šperkařů, s níž byly vystavené artefakty vytvořeny, je bezesporu pozoruhodná, stejně jako výtvarné kvality jednotlivých kousků. Jde však pouze o jeden z aspektů těchto předmětů, které by v rámci podobné expozice měly být reflektovány. Neméně podstatný, ale tentokrát maximálně upozaděný a jen velmi neobratně představený, je kontext, v němž se jablonecké symposium uskutečnilo. Zavádějící je v tomto smyslu už samotný název výstavy Jablonec '68, ten totiž odkazuje primárně k mezinárodním výstavám bižuterie, jež se mezi lety 1965 a 1987 zpravidla s tříletou periodicitou odehrávaly v centru československého bižuterního průmyslu, Jablonci nad Nisou. Rozsáhlé jablonecké expozice se nicméně mnichovská výstava dotýká jen zcela okrajově – prezentovaný soubor sestává výhradně z produkce československých i zahraničních šperkařů a šperkařek, kteří se zúčastnili čtyřdenního sympozia Stříbrný šperk. Mezi nimi byli Anton Cepka, Helena Frantová, Libuše Hlubučková, Darina Horváthová, Jaroslav Kodejš, Pavel Krbálek, Blanka Nepasická, Eleonora Rejtharová, Josef Symon, Florica Farcașu (Rumunsko), Hermann Jünger (Německo), Elisabeth Kodré-Defner a Helfried Kodré (Rakousko), Manaba Magomedova (SSSR), Bruno Martinazzi (Itálie), Jerzey Zaremski (Polsko) a Othmar Zschaler (Švýcarsko). Jejich práce sice vznikaly v době trvání trienále a v určité návaznosti na něj, veřejně představeny byly však teprve na jaře 1969 ve výstavní síni na Betlémském náměstí v Praze.

Bylo by patrně lepší, kdyby kurátorka výstavy Petra Hölscher nazvala výstavu shodně se sympoziem, nebo kdyby naopak expozice kontext jablonecké přehlídky prezentovala obšírněji a komplexněji. Osobně bych se jednoznačně stavěla za druhou možnost – pokud si totiž divák důkladně nepročte doprovodný katalog, nedozví se, za jakým účelem byly jablonecké výstavy založeny a jaké místo mělo v jejich rámci právě toto symposium. Pojem „jablonecká bižuterie“ a její vztah k představené ateliérové šperkařské produkci zde zůstává zastřen tajemstvím a jedině, s čím se na výstavě seznámíme, je rukodělná bravura jednotlivých tvůrců. Ve skutečnosti byl vztah bižuterie a autorského šperku v kontextu jabloneckých výstav i bižuterního průmyslu obecně často diskutován, a nelze jej proto opomíjet.

Invence a inovace

Cíle velkých přehlídek bižuterie v Jablonci nad Nisou, jež probíhaly pod záštitou ministerstev spotřebního průmyslu a zahraničního obchodu, byly od počátku jak kulturní, tak hospodářské. Měly ukazovat kultivovanost socialistické společnosti i dlouholetou tradici a celosvětovou proslulost

jablonecké bižuterie a zároveň prezentovat československé zboží jako vysoce kvalitní (za což mělo vděčit socialistickému zřízení) a schopné konkurence i na světových trzích, byť realita tomuto obrazu příliš neodpovídala. V roce 1965 byla přehlídka poprvé otevřena i pro vystavovatele z dalších zemí – československé zboží se tak mohlo konfrontovat s tím zahraničním, čímž chtěli organizátoři mimo jiné podnítit místní výrobce k inovacím a tvůrčí invenci. Úroveň jablonecké bižuterie totiž oproti meziválečnému období značně poklesla a československá produkce na světových trzích konkurovala již pouze cenou, nikoli kvalitou a originalitou. V prostředí velkých průmyslových kolosů se jen obtížně uplatňovala nová designérská řešení, nemluvě o pružném následování módních trendů. To neplatilo jen pro bižuterii, ale i pro další odvětvích spotřebního průmyslu.

Stejně jako v roce 1965 byl autorem libreta výstavy Jablonec '68 Jindřich Santar, který se již dříve vyznamenal svým scénářem pro československou expozici na Expo 58 v Bruselu. Přehlídka, jejímž ústředním motivem byl svět pohádek, se díky svému výtvarnému zpracování stala jedním z vrcholných momentů československého poválečného výstavnictví: její autoři pracovali s množstvím efektních scénických prvků, jako je dramatické (barevné) osvětlení, hudba, mluvené slovo či kinetické instalace. Vztah šperku k tělu či oděvu, stejně jako edukativní rozměr výstavy, zde byly (oproti pozdějším jabloneckým přehlídkám v 70. a 80. letech) výrazně potlačeny a bižuterie jako taková se mnohdy v instalaci ztrácela. Právě to byla jedna z opakovaných výtek, jež vůči výstavě zaznívaly v hodnocení mezinárodní poroty i dalších odborníků.

Kritizována byla rovněž nejasná distinkce mezi sériově vyráběnou či individuální bižuterií a autorským šperkem, jíž si všímal například teoretik Antonín Langhamer. Jestliže nebyla ateliérová tvorba dostatečně odlišena od bižuterie, nemohla podle některých autorů plnit roli inspirace a vzoru pro průmyslovou produkci – ačkoli bylo zjevné, že právě kreativní invence šperkařů byla pro rozvoj sériové výroby velmi důležitá. Výrobně hospodářská jednotka Průmysl jablonecké bižuterie, jež tvořila v dané době páteř tohoto průmyslového odvětví v Československu, měla nepochybně zájem na udržení vysoké úrovně ateliérového šperku. Proto také poskytla materiál pro účastníky symposia Stříbrný šperk, organizovaného Svazem československých výtvarných umělců ve spolupráci s Muzeem skla, šperku a bižuterie, Střední průmyslovou školou v Jablonci nad Nisou a Krajským národním výborem v Ústí nad Labem. Odbornou stránku akce zajišťovala kurátorka pražského UPM Věra Vokáčová. Setkání šperkařů mělo tedy silnou institucionální podporu, jež byla motivována ekonomicky a v důsledku i politicky.

Ostrov svobody

Kontext velkolepé přehlídky Jablonec '68 připomíná na mnichovské výstavě (nechámeli stranou katalog, v němž je reprodukována i původní brožura k sympoziu, některé dopisy a další dokumenty) pouze dobový záznam estrádního vystoupení oblíbených československých herců a zpěváků, který ostatně dobře vypovídá o širokém záběru a popkulturním rámci jabloneckého trienále jako celku. V mnichovské expozici působí však tato videonahrávka jako silně vytržená z kontextu a její přítomnost ve výstavě je ve výsledku krajně matoucí. Způsob prezentace takřka sochařsky koncipovaných stříbrných šperků totiž exponuje výhradně jejich řemeslnou unikátnost, zatímco souvislost s průmyslem či ekonomickou, politickou a společenskou situací v Československu, z níž potřeba i konkrétní podoba jabloneckých výstav vyrůstala, je zde v souladu s modernistickou instalací a architekturou galerie zcela potlačena.

Dobový kontext se tak zrcadlí pouze v mezinárodní účasti, která se v případě dalšího ročníku symposia v roce 1971 již neopakovala. V podtextu výstavy lze tedy sledovat rovinu setkání československých a dalších evropských šperkařů, jež bylo výjimečnou příležitostí k vzájemnému sdílení zkušeností, výměně informací a navázání osobních vazeb, které byly i v dalších letech pro jednotlivé výtvarníky dosti důležité. Sympozium Stříbrný šperk je zde – jak se zdá – prezentováno jako ostrůvek individuální (tvůrčí) svobody v časech pražského jara, nad nímž se tiše vznáší černý mrak tzv. normalizace. Ačkoli vůbec nechci snižovat význam tohoto setkání pro další rozvoj československého šperku, nelze z mého pohledu ani toto odvětví užitého umění redukovat na otázky samostatné autorské tvorby a svobody či neshvobody jednotlivce.

***

Jablonec '68 1. mezinárodní symposium stříbrný šperk místo: Pinakothek der Moderne, Mnichov
kurátorka: Petra Hölscher pořadatel: Pinakothek der Moderne,

Muzeum skla a bižuterie termín: 10. 3.–3. 6. 2018 <http://www.pinakothek.de>

Foto autor| foto Die Neue Sammlung (A. Lorenzo)

Foto popis| Účastníci sympozia Stříbrný šperk 1968

Foto popis| O thmar Zschaler: Náhrdelník, 1968, stříbro, břidlice,

Foto autor| foto: Adolf Vrhel

O autorovij| Klára Peloušková, Autorka se zabývá současným uměním a designem, je šéfredaktorkou Artalk.cz.